

MAPA PUTA

ZA ZELENI RAST

GRADA LESKOVCA

APRIL, 2025.

MAPA PUTA ZA ZELENI RAST GRADA LESKOVCA

Fond za održivi lokalni razvoj sprovodi se u okviru Platforme za opšt društveni dijalog „Održivi razvoj za sve” koja je uspostavljena uz podršku vlada Švajcarske i Nemačke, a implementira se od strane Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)

GmbH u okviru projekta „Reforma javnih finansija - Agenda 2030”. Fondom neposredno

rukovodi Beogradska otvorena škola (BOŠ), kao jedan od partnera na Platformi, zadužena za

podršku inicijativama za inovativna rešenja u oblasti zaštite životne sredine na lokalnom nivou. Dodatna podrška Fondu pruža se u okviru projekta „EU Resurs centar za civilno društvo u Srbiji” koji se realizuje uz podršku Evropske unije u Srbiji.

SADRŽAJ

RB	NAZIV	STR.
	UVODNE NAPOMENE.....	4.
1.	ENERGIJA ZA PROMENE.....	5.
2.	ZELENI RAST: PUT U SREDIŠTE LOKALNE ODRŽIVOSTI.....	9.
3.	ZELENA BUDUĆNOST MOJE ZAJEDNICE	11.
4.	IZVORI ZELENOG RASTA.....	13.
5.	PREPREKE NA ZELENOM PUTU.....	14.
6.	PREPREKE U OČIMA PRINCIPIJELNOSTI.....	21.
7.	OPCIJE JAVNIH POLITIKA ZA OZELENJAVANJE RASTA.....	23.
7.1.	STRATEŠKA OSOVINA 1: LOKALNO UPRAVLJANJE ZELENIM RASTOM	24.
7.1.1.	Opcija 1. Koordinaciono telo za zeleni rast.....	24.
7.1.2.	Opcija 2. Efikasan participativni mehanizam.....	25.
7.1.3.	Opcija 3.Održive odluke za ozelenjavanje rasta.....	26.
7.1.4.	Opcija 4. Međuresorno radno telo za regulatorne promene.....	27.
7.1.5.	Opcija 5.Ustanovljeno zeleno računovodstvo	28.
7.2.	STRATEŠKA OSOVINA 2: IZGRADNJA KAPACITETA ZA ZELENI RAST...	30.
7.2.1.	Opcija 6. Horizontalno integrisane lokalne javne politike.....	30.
7.2.2.	Opcija 7. Multisektorska (Helix) partnerstva za zeleni rast.....	31.
7.2.3.	Opcija 8. Digitalna platforma za zeleni rast.....	32.
7.3.	STRATEŠKA OSOVINA 3: OZELENJAVANJE LOKALNOG RASTA.....	32.
7.3.1.	Opcija 9. Napredna logika u procenjivanju (evaluaciji) razvojnog učinka	33.
7.3.2.	Opcija 10. Fiskalne mere za usvajanje zelenih praksi	34.
7.3.3.	Opcija 11. Promocija zelenog rasta	35.
8.	STRATEGIJA IMPLEMENTACIJE	36.

Za sadržinu ovog materijala odgovorna je isključivo organizacija EPuS Leskovac i ona ne odražava nužno stavove vlada država Švajcarske i Nemačke, kao ni Evropske unije."

*Održivosti lokalnog razvoja
nema bez sposobnosti lokalnog
stanovništva da održava svoju
veličinu i strukturu tokom vremena.
Albert Allen Bartlett*

UVODNE NAPOMENE

Dokument „MAPA PUTA ZA ZELENIM RAST GRADA LESKOVCA“ **urađen je** u okviru projekta „ZELENO PLAVE ZAJEDNICE“ koji realizuje EPuS Leskovac u partnerstvu sa Gljivarskim udruženjem „Rujnice“ Vlasotince, **uz finansijsku podršku** Fonda za održivi lokalni razvoj kojim rukovodi Beogradska otvorena škola u okviru Platforme za opštredruštveni dijalog „Održivi razvoj za sve“.

Ovaj projekat realizuje se **uz podršku** Grada Leskovca i Opštine Vlasotince.

Svrha ovog dokumenta je da usmeri lokalni razvojni proces putem koji pruža mogućnost uključivanja svih zainteresovanih strana u otvoren dijalog i zajedničko kreiranje rešenja za što efikasniji i brži prelazak Grada Leskovca na razvojni model zelenog rasta kao inovativan, efektivan i pravedan odgovor savremenog društva na izazove održivosti razvoja.

Ciljevi izrade ovog dokumenta su da: a) **podstakne** proces održivog lokalnog razvoja, tj. postizanje *Ciljeva održivog razvoja* u Gradu Leskovcu; b) **pruži okvir** za

prevazilaženje strateških ograničenja na putu ka zelenom rastu Grada Leskovca; c) **omogući** zajednički rad lokalnih razvojnih aktera na korišćenju međusektorskih, zelenih sinergija i kompromisa, a pre svega na zadovoljavanju potrebe za aktivnim učešćem svih zainteresovanih strana u ovom procesu.

Metodološki aspekt kreiranja ovog dokumenta podrazumeva oslanjanje na temeljne koncepte kao što su *sistemsko razmišljanje*, *strateško razmišljanje* i *holistički pristup*, kao i korišćenje ISA okvira¹ za

upravljanje zelenim rastom (videti dijagram ispod), *PESTEL* tipologija (*political, economic, social,*

¹ ISA (*International Strategic Analysis*) je svetski lider u oblastima međunarodne tržišne inteligencije, ekonomskog predviđanja i usluga strateškog savetovanja. Od svog osnivanja 2003. godine, ISA pruža međunarodne istraživačke i savetodavne usluge svetske klase mnogim od najuspešnijih svetskih preduzeća, finansijskih institucija, državnih organa i univerziteta, pružajući ovim organizacijama informacije, uvide i savetodavne usluge potrebne za donošenje strateških odluka na tržištima širom sveta.

tehnological, ecological, legal) sfera lokalnog održivog razvoja), *Desk-top analizu, Analizu dokumenata, metod prikupljanja primarnih podataka* sa fokusgrupnih intervju, okruglih stolova i info-sesija i dr.

U izradi ovog dokumenta kao **bazični materijal** korišćeni su dokumenti *Istraživanja o mogućnostima zelenog rasta Grada Leskovca i Opštine Vlasotince* i *Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovca*, kao i brojna druga relevantna literatura iz oblasti strateškog upravljanja i zelenog rasta.

1. ENERGIJA ZA PROMENE!

U izradi ovog dokumenta polazni osnov čine razvojni *izazovi i prilike* identifikovane u okviru dokumenata „*Istraživanje o mogućnostima zelenog rasta Grada Leskovca i Opštine Vlasotince*“ i „*Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovca 2025-2050.*“ S tim u vezi, treba istaći da razmatranje ovog aspekta strateške perspektive Grada Leskovca **uključuje saznanja** o ekonomskom (dinamičan rast zaposlenosti, proizvodnje i BDP po stanovniku), socijalnom (smanjenje rizika od siromaštva, povećana dostupnost javnih usluga, promocija lokalne kulturne baštine itd.) i ekološkom (odnošenje smeća, putna mreža, fabrika za preradu otpadne vode itd.) iskoraku koji je ova sredina načinila tokom poslednjih desetak godina. Ono što je posebne važnosti, to je da je sa ostvarenih 17,5 hiljada USA \$ po stanovniku (prema paritetu kupovne moći) u 2023. godini, stanovništvo Grada Leskovca premašilo onu granicu materijalne egzistencije (15,000.00 USA \$ po stanovniku), iznad koje porast sreće pripadnika jedne zajednice prestaje ili uveliko usporava, tj. **iznad koje** počinju da prevladavaju neki drugi, u suštini nematerijalni, aspekti kvaliteta života.

U celini gledano, ono što - posmatrano iz strateške perspektive - ima snagu da **generiše** energiju za ostvarivanje potrebnih razvojnih promena u životu Grada Leskovca, to je, s jedne strane, visok stepen saglasnosti lokalnih razvojnih aktera o **nemirenju** sa lošim stranama lokalnog razvoja i, s druge, **poziv mogućeg** u formi zajedničkih strateških izazova i prilika u razvoju ove lokalne zajednice. **Povezivanje** ove dve strane lokalnog života, a na način da se uspostavljanja lokalno vlasništvo nad konceptom zelenog rasta, isto je što i stvaranje zajedničkog imenitelja u liku podsticaja, oslonca i katalizatora za održivi lokalni razvoj. Kao strateški izazov, **prelazak** na putanju zelenog rasta Grada Leskovca podrazumeva rešavanje **sledeća četiri** teška, složena, ali i izvodljiva razvojna zadatka:

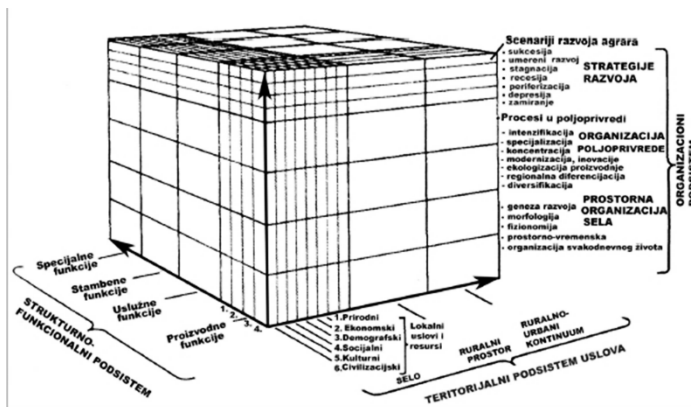
- 1) **Učiniti da kvalitativna perspektiva lokalnog načina života nadvlada beznade demografskog pražnjenja ovog osmomilenijumskog životnog odredišta** – U odnosu na postojeće negativne nacionalne demografske trendove, situacija u Gradu Leskovcu daleko je nepovoljnija. Proces

demografskog pražnjenja ovde ima trostruko bržu dinamiku, uz njegovo dramatično ispoljavanje u ruralnim delovima lokalne jedinice. Radi se o višedecinijskom trendu čije zaustavljanje i preusmeravanje zahteva dugoročno angažovanje i jasan, zajednički razvojni fokus. Ukoliko se nešto suštinski ne preduzme, ova složena lokalna zajednica će, nakon osam milenijuma životnog kontinuiteta, praktično ostati bez stanovništva do kraja ovog veka. Suština izazova vezana je za osvešćivanje i nadgradnju prednosti lokalnog, autentičnog, održivo konkurentnog načina života, a pre svega za nadvladavanje uticaja lascivnog konzumerizma i metropolizma, te nasleđa razvojne periferijalizacije i marginalizacije Juga Srbije. Odgovarajuće prilagođavanje, usvajanje i primena koncepta zelenog rasta (lokalizacija), što obezbeđuje strateški fokus na održivi lokalni razvoj kroz napredak u kvalitetu života i kvalitetu rasta – istinski je odgovor na ovaj izazov.

- 2) ***Izboriti se da ispunjenost ciljeva održivog razvoja otkloni breme višedecenijske marginalizacije i neiskorišćenih mogućnosti ovog životnog prostora*** – Mada je koncept održivog razvoja poslednjih decenija korišćen u lokalnoj razvojnoj praksi, njegova primena nije dovela do značajnijih razvojnih promena. Grad Leskovac i dalje značajno zaostaje za nacionalnim prosekom (preko 40%), usmeravajući se na kvantitativne aspekte razvoja, praktikujući manje-više standardne javne politike, uz segmentarni pristup ključnim aspektima lokalnog razvoja (ekonomski, socijalni, ekološki) i, uglavnom, na talasu inicijativa centralne vlasti. Primeri razvojnog uzleta ovog kraja iz njegove bliže („Srpski Mančester“) i dalje (srednjovekovni razvoj u formi tržišno povezanih mesta; najstariji centar crne metalurgije u Evropi)) prošlosti, potiču iz vremena, kada je samorazvoj - a ne mehaničko preuzimanje dostupnih rešenja - učinio da ovaj kraj postane privlačno životno odredište za ljude sa najrazličitijih destinacija. Suština ovog razvojnog izazova vezana je za „pametno“ korišćenje naprednih razvojnih rešenja, tj. za njihovo suštinsko prilagođavanje zahtevima aktiviranja i održivog korišćenja postojećeg lokalnog razvojnog potencijala.
- 3) ***Osigurati da korišćenje lokalnih prilika za zeleni rast donese prekretnicu u raskidu sa neodrživim ekonomskim, socijalnim i ekološkim praksama*** – Jedan od najsloženijih i najtežih lokalnih razvojnih zadataka vezan je za napuštanje preovlađujućih obrazaca reaktivnog delovanja i prelazak na proaktivni pristup lokalnom razvoju. Već i sama odluka o napuštanju sopstvenog doma u potrazi za boljim životom, više predstavlja reakciju na dešavanja u okruženju, nego delovanje vođeno pravovremenim prepoznavanjem sopstvenih prilika i sposobnosti. U tom smislu, lokalizacija koncepta zelenog rasta – kao proaktivnog alata za

dostizanje održivog razvoja kroz sveopšte podizanje kvaliteta života i kvaliteta rasta - otvara suštinsku mogućnost za izgradnju održivo konkurentnog lokalnog okruženja. Ovo utoliko pre, što je dosadašnji razvoj rezultirao značajnim lokalnim poduhvatima koji sadrže sve atribute zelenog rasta, posebno kada je reč o: konkurentnosti lokalnog okruženja (rangiranje Grada Leskovca kao najpovoljnijeg mikro-evropskog grada budućnosti po efikasnosti troškova); eko-turizmu („Sunčev breg“, „Ladovina“, „Ikonja“, „Brest“ itd.); lokalnoj infrastrukturi (višenamenska brana „Barje“, hidroelektrana „Vučje“, postrojenje za tretman otpadnih voda); ekološkoj poljoprivredi (Poljoprivredna gazdinstva Stevica Marković i Slaviša Tošić) itd.

- 4) *Uspostaviti integrisane politike zelenog rasta kao inovativno rešenje za višedecenijski problem nepovoljnog položaja lokalne vlasti u upravljanju javnim dobrima* – S jedne strane, činjenica je da razvojna pitanja postaju sve više „unakrsna“, te da sve teže staju u resorne delokruge u okviru

kojih upravljački organi i tela proklamuju svoje politike. To važi i za upravljanje lokalnim javnim poslovima. (Dijagram levo: Trodimenzionalni model ruralnog sistema²) U tom smislu, postalo je očigledno da postojeći sektorski pristupi lokalnom održivom razvoju, već kao takvi - suštinski odudaraju od multisektorske prirode

postojećih razvojnih problema. Kreiranje mera ekonomske politike se, na primer, ne može prepustiti isključivo stručnjacima iz ekonomskog resora, s obzirom na to, da ekonomski projekti imaju svoju ekološku i socijalnu dimenziju, što opet zahteva koordinirano uključivanje stručnjaka iz ovih oblasti. Pri tome je reč o horizontalno povezanim resorima. U takvim okolnostima, usvajanje i primena koncepta zelenog rasta, dakle jednog alata koji se oslanja na sektorske međuzavisnosti i koristi ih kao pogonsko gorivo za ostvarivanje razvojnih promena – predstavlja logično i delotvorno razvojno rešenje.

S druge strane, prema postojećim sistemskim rešenjima Grad Leskovac objedinjuje 144 naseljenih mesta, od kojih samo njih 75 mogu da imaju svog predstavnika u lokalnoj skupštini. To ceo proces upravljanja lokalnim javnim dobrom čini izuzetno složenim, a lokalne donosiocce

² Izvor: TEORIJSKA ISHODIŠTA ZA INTEGRISANO PLANIRANJE ODRŽIVOG RURALNOG RAZVOJA, dr. Mirko Grčić, *Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora naselja*,

odluka stavlja u daleko nepovoljniji položaj u odnosu na druge lokalne jedinice u zemlji. S obzirom na to, da je nerealno očekivati, čak ni dugoročno, potrebne sistemske promene, usvajanje i primena koncepta zelenog rasta omogućava ostvarivanje niza poboljšanja na planu upravljanja održivim teritorijalnim razvojem.

U dokumentu „*Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovca*“, identifikovane su sledeće **strateške prilike** Grada Leskovca:

- Tradicija osmomilenijumskog životnog odredišta i bogata kulturna baština
- Povoljan geografski položaj
- Bogatstvo mikrokulturnih i mikrolokalnih različitosti
- Relativno povoljna situacija po pitanju neželjenih događaja sa najtežim posledicama
- Postojanje lokalnog jezgra zelenog rasta
- Postojeći socijalni kapital
- Kompatibilna mreža istorijski utemeljenih lokalnih zajednica
- Tradicija preduzetničkog uporišta
- Nostalgija odseljenih, posebno dijaspore
- Pozitivan trend u nacionalnom i lokalnom ekonomskom razvoju
- Globalna vidljivost Grada Leskovca kao investicionog odredišta;
- Relativno dobra opremljenost infrastrukturom
- Visoka saglasnost korisnika o prioritetnim potrebama
- Dostupnost primera dobre prakse u primeni koncepta zelenog rasta
- Postojeći fondovi evropske i nacionalne zelene agende.

2. ZELENI RAST: PUT U SREDIŠTE LOKALNE ODRŽIVOSTI

Koncept zelenog rasta proistekao je iz koncepta održivog razvoja kao **bazičnog razvojnog obrasca**, tj. krovnog koncepta za planetarni razvoj u 21. veku, te opšteprihvaćenog pravca razvoja ljudske civilizacije, danas oličenog u formi svetske *Agende za održivi razvoj 2030.* i *Ciljeva održivog razvoja UN.* U osnovi svega je potreba za novom organizacijom života i novom filozofijom razvoja utemeljenom na **kvalitetu rasta**. Postalo je ključno usmeriti delovanje razvojnih aktera ka onim osobinama složenih sistema (organizmi, ekosistemi, zajednice, uključujući lokalne, društva, ekonomije), koje čine samo srce njihove održivosti. U tom smislu, model zelenog rasta danas se smatra **jednim od najnaprednijih razvojnih alata** za oživotvorenje koncepta održivog razvoja, kako po horizontali, tako i po vertikali postojećih razvojnih struktura širom sveta. Njegova suština je u fokusu na to **kako postići uravnotežavanje i objedinjavanje** društvenog, ekonomskog i ekološkog aspekta razvoja.

U tom smislu, stalni rast svetske populacije i planetarna ekspanzija potrošačkog društva, kao i zadovoljavanje potrebe za globalnim suočavanjem sa tako nastalim izazovima, suočavaju lokalni razvoj sa pitanjima koja **imperativno** zahtevaju odgovor. To posebno važi za one lokalne entitete koji su - poput Grada Leskovca, Opštine Vlasotince i mnogih drugih u Srbiji i širom planete - suočeni sa ubrzanim demografskim pražnjenjem, gde **borba protiv stihije iseljavanja** lokalnog stanovništva izrasta u prvi, osnovni i najvažniji uslov lokalne održivosti! U takvim slučajevima, gde priroda ostaje bez čoveka kao jednog od svojih istinskih konstituenata, lokalizacija koncepta zelenog rasta izrasta u **spasonosnu priliku** za pobedu nad stihijom lokalnog nestajanja.

Kada je reč o **lokalizaciji** ovog razvojnog koncepta, tj. njegovoj primeni na lokalnom nivou, **zeleni rast** podrazumeva takvo upravljanje lokalnim razvojem koje podržava ekološki održiv ekonomski i društveni napredak lokalne zajednice. U suštini, radi se o **normativnom konceptu**, čiji se uspeh u konkretnom slučaju meri postizanjem *Ciljeva održivog razvoja* na lokalnom nivou. Ključno je osmisliti i primeniti onaj način upravljanja lokalnim razvojem, uključujući kreiranje i sprovođenje javnih politika, gde je **fokus** na prepoznavanju i forsiranju onih lokalnih - sektorskih i granskih međuzavisnosti i međudejstava, čije aktiviranje ispunjava kriterijum **trojake pozitivne promene**: društvene, ekonomske i ekološke. U tom smislu, karakteristični su nalazi iz analize globalnih trendova, prema kojima sektor izgradnje utiče na postizanje 80% pojedinačnih *Ciljeva održivog razvoja UN*, energetska uticaj iznosi 43%, uticaj transporta - 45%, a vode - 37%.

Četiri normativne promene³ u politici promovisanja ravnoteže i integracije ključnih aspekata razvoja, a koje su istaknute u **UN pristupu** zelenom rastu su:

³ *Integrating the three dimensions of sustainable development: A framework and tools, UN ESCAP, 2015.*

- Osnovni uslovi a) jednakosti i pravednosti u odnosima između pojedinca i društva i b) ekološke održivosti moraju postati **temeljni ciljevi** politika, a ne marginalni ciljevi;
- Mora doći do pomeranja sa pretežno kratkoročnog horizonta politike na onom koji **teži dugoročnim koristima za sve**;
- Fokus na bruto domaći proizvod (BDP) kao meru napretka **treba zameniti** metrikom koja obuhvata tri dimenzije održivog razvoja.
- Javna politika mora prepoznati da prirodni resursi **nisu neograničeni** i da se ograničenja tog resursa ne mogu uvek rešiti tehnologijom.

Karakterističan **primer primene** modela zelenog rasta na lokalnom nivou odnosi se na razvojne promene do kojih dolazi u situaciji, kada se forsira razvoj lokalnog eko-turizma. Koristeći pozitivne strane postojeće **međuzavisnosti** i obrazaca **međudelovanja** između lokalne ekonomije (poljoprivreda, prirodni resursi, smeštajni kapaciteti, zeleni poslovi i sl.), društvenog kapitala lokalne zajednice (ruralni razvoj, gostoljubivost, lokalne veštine i znanja, lokalni običaji itd.) i lokalnih ekoloških aspekata (briga za sopstveni dom, poznavanje lokalne ekološke problematike), lokalni razvojni akteri ostvaruju **ekološki održiv ekonomski i društveni napredak**. To isto važi i kada je reč o oslanjanju na razvoj zelene infrastrukture, cirkularne ekonomije, eko sela, raznih socijalnih usluga, primenu koncepta „poštene trgovine“ („*fer trade*“) itd.

3. ZELENA BUDUĆNOST MOJE ZAJEDNICE

U dokumentu *Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovac 2025-2050. godine* **strategijska vizija**, tj. poželjna budućnost ove lokalne jedinice definisana je na sledeći način: **Grad Leskovca je održiva zajednica vođena osećajem doma u svetu zelenog rasta.** Kao strateški odgovor na dugoročne, suštinske razvojne

izazove Grada Leskovca, ovako formulisana razvojna vizija sadrži **strategijske vrednosti** koje u konkretnom slučaju: a) **osvetljavaju** razvojnu prirodu i identitet ove lokalne jedinice; b) **daju smisao** i ključno usmerenje za zajedničko delovanje u procesu lokalnog razvoja kao svojevrsnog kontinuiteta pozitivnog u životu prošlosti, sadašnjosti i budućnosti lokalne zajednice. U tom smislu, ono što „naoružava“ smislom ovaj strateški poduhvat, formira temelje željenog razvojnog odredišta, te obezbeđuje ključne orijentire i inspiraciju za zajedničko delovanje lokalnih razvojnih aktera, to su sledeće strategijske vrednosti: **neodvojivost generičkih potreba** (preživljavanje; mogućnost izbora; sposobnosti; osećaj pripadnosti; zabava), **osećaj doma, preduzetnički duh, kvalitet rasta i sučavanje s najvećim izazovima**.

Dosezanje poželjne budućnosti Grada Leskovca podrazumeva ispunjenje odgovarajuće **strategijske misije**. U dokumentu *Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovca 2025-20250. godine* data je strategijska misija ove lokalne jedinice, koja glasi: **Grad Leskovac praktikuje konkurentne i delotvorne javne politike po meri životnog uzleta pojedinca okruženog porodicom, bliskošću zajednice i očuvanom prirodom**. Ovako definisana misija lokalne samouprave u konkretnom slučaju: a) **objašnjava** da je opšti pravac delovanja lokalnih donosilaca odluka, kao i svih drugih lokalnih razvojnih aktera, usmeren ka uspešnom prilagođavanju svakog pripadnika lokalne zajednice na promene u okruženju, uz održanje konstantno visokog nivoa kvaliteta života; b) **utvrđuje jasne kriterijume** za ocenu uspešnosti delovanja lokalnih donosilaca odluka, u smislu njihove sposobnosti da: razviju i iskoriste lokalne konkurentne prednosti **u odnosu** na donosiocima odluka iz drugih lokalnih jedinica u zemlji i inostranstvu; **proizvedu razvojne efekte** koji obezbeđuju održivi kvalitet života svakog pripadnika lokalne zajednice; izgrade **jedinstven** lokalni način života koji privlači stanovništvo na dva načina: 1) osvešćivanjem i nadgradnjom postojećih životnih prednosti koje nudi ova lokalna jedinica kao takva (empatična zajednica, mirniji život, male svakodnevne distance, više vremena za sopstveni razvoj, bogatstvo mikrokulturnih različitosti i sl.); 2) otvaranjem prestižne perspektive u formi zelene budućnosti.

Ovako shvaćena strategijska misija Grada Leskovca podrazumeva ostvarivanje sledećih **strategijskih i posebnih ciljeva**, a to su:

1) Ostvarivanje zelenog rasta, što se postiže kroz napredak:

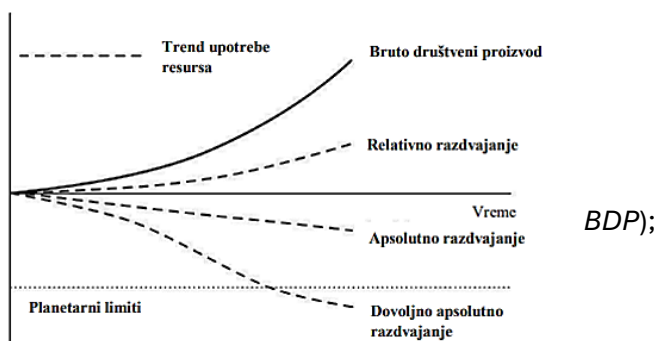
- ▶ U oblasti **društvenog** razvoja, u smislu: 1.1. Demografske obnove lokalne zajednice (Indikator: *Lokalni indeks demografske obnove*); 1.2. Dostizanja najviših standarda u pružanju javnih usluga (Indikator: *Stepen zadovoljstva građana lokalnim javnim uslugama*); 1.3. Promovisanja lokalne kulturne baštine (Indikator: *Broj dolazaka kulturnih turista*); 1.4. Osnaživanja perspektive pravedne zajednice (Indikator: *Lokalna stopa rizika od siromaštva*) .

- U oblasti **ekonomskog** razvoja (Grafikon desno:

Razdvajanje rasta BDP-a i korišćenja resursa u odnosu na planetarne limite⁴), u smislu: 1.5. Povećanja proizvodnje zelenih dobara i usluga (Indikator: *Učešće zelenih dobara i usluga u lokalnom*

1.6. Ekspanzije zelenih inovacija i primene zelenih tehnologija i praksi (Indikator: *Lokalni indeks zelenih inovacija*); 1.7. Unapređenja resursne produktivnosti i efikasnosti na lokalnom nivou (Indikator: *Produktivnost upotrebe materijalnih resursa*);

- U oblasti **ekološkog** razvoja, u smislu: 1.8. Unapređenja lokalne infrastrukture⁵, posebno zelene (Indikator: *Lokalni ekološki indeks*); 1.9. Osiguranja korišćenje prirodnog kapitala unutar ekoloških granica (Indikator: *Računovodstvena vrednost usluga lokalnog ekosistema*)

- 2) Jačanje otpornosti na klimatske promene i druge događaje sa najtežim posledicama**, a što se postiže kroz: 2.1. Povećanje lokalnog kapitala otpornosti (Indikator: *Lokalni indeks kapitala otpornosti*); 2.2. Unapređenje lokalnog sistema ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promene (Indikator: *Nivo lokalne ranjivosti na klimatske promene*); 2.3. Minimiziranje rizika da pripadnici ranjivih grupa postanu još ranjiviji u trenucima krize (Indikator: *Nivo lokalne ranjivosti na događaje sa najtežim posledicama*)
- 3) Unapređenje javnog odlučivanja na lokalnom nivou**, a što se postiže kroz: 3.1. Afirmisanje horizontalno integrisanih politika zelenog rasta (Indikator: *Nivo ostvarenja godišnjih akcionih planova zelenog rasta*); 3.2. Unapređenje upravljanja održivim teritorijalnim razvojem (Indikator: *Indeks približavanja (konvergencije) kvaliteta života među naseljenim mestima Grada Leskovca*); 3.3. Uspostavljanje lokalnog ekološkog računovodstva (Indikator: *Nivo participativnosti zainteresovanih strana u donošenju lokalnih javnih odluka*); 3.4. Unapređenje procesa participativnog donošenja lokalnih javnih odluka (Indikator: *Nivo saradljivosti lokalnih donosilaca odluka*)

4. IZVORI ZELENOG RASTA

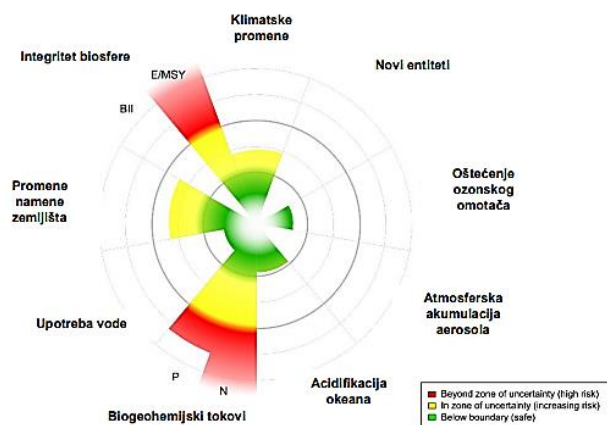
⁴ Izvor: <https://www.economia.rs/ograniceni-prirodni-resursi/>

⁵ Procenjuje se da je, na globalnom nivou, fond infrastrukture odgovoran za 79% globalnih emisija gasova staklene bašte i 88% troškova prilagođavanja klimi. sam sektor izgradnje utiče na postizanje 80% pojedinačnih UN Ciljeva održivog razvoja, energetske uticaji iznose 43%, transport i mobilnost utiče na 45% Ciljeva, dok voda utiče na 37% ovih osnovnih Ciljeva. United Nations University, Institute for Integrated Management of Material Fluxes and of Resources

Zeleni rast ima potencijal da odgovori na društvene, ekonomske i ekološke izazove i otvori nove izvore lokalnog rasta **kroz sledeće kanale:**

- **Poverenje** - Jačanje poverenja domaćih i stranih investitora, ali i svakog pripadnika lokalne zajednice, kroz veću predvidljivost i stabilnost oko toga kako će se lokalna vlast baviti ključnim razvojnim (društvenim, ekonomskim i ekološkim) pitanjima.
- **Pravičnost** – Jačanje unutar i među generacijske pravičnosti kroz promociju empatije u zajednici, iskorenjivanje siromaštva, poštovanje standarda dostojanstvenog rada, obezbeđivanje jednakog pristupa javnim uslugama, poštovanje rodni normi, smanjenje nejednakosti, zaštitu životne sredine.
- **Produktivnost** - Podsticaji za veću efikasnost u korišćenju resursa i prirodnih dobara: unapređenje produktivnosti, smanjenje otpada i potrošnje energije i stavljanje resursa na raspolaganje onima koji stvaraju najveću vrednost.
- **Inovativnost** – Povećanje mogućnosti za inovacije kroz podsticaje lokalnih javnih politika i stvaranje uslova za nove načine rešavanja međuzavisnih društveno-ekonomsko-ekoloških problema.
- **Nova tržišta** - Stvaranje novih tržišnih segmenata kroz stimulisanje tražnje za zelenim tehnologijama, robom i uslugama, te stvaranje potencijala za nova radna mesta.
- **Stabilnost** – Efikasno upravljanje konfliktima u zajednici kroz promociju tolerancije i društvenog dijaloga i suprotstavljanje svakom nasilju; obezbeđivanje lokalne fiskalne stabilnosti; preispitivanje sastava i efikasnosti javne potrošnje; povećanje prihoda kroz određivanje cena zagađenja; smanjenje rizika od negativnih šokova za rast od: a) Uskih grla u resursima koja čine investicije skupljim (kao što je npr. potreba za kapitalno intenzivnom infrastrukturuom kada zalihe vode postanu oskudne ili njihov kvalitet opada), ili kada gubitak prirodnog kapitala može premašiti dobitke ostvarene ekonomskom aktivnošću, potkopavajući sposobnost da se održi budući rast; b) Neravnoteže u prirodnim sistemima koje povećavaju rizik od dubljih, naglih, veoma štetnih i potencijalno nepovratnih efekata, kao što je šteta po biodiverzitet i sl.

5. PREPREKE NA ZELENOM PUTU

(Grafikon levo: Planetarni limiti koji regulišu stabilnost i otpornost planete⁶)

U analizi prepreka koje stoje na putu ka ozelenjavanju rasta Grada Leskovca **primenjen** je unapređen PESTEL pristup (politika, ekonomija, društvo, tehnologija, ekologija, pravo), pri čemu su korišćene informacije i saznanja do kojih se došlo u dijalogu sa brojnim učesnicima fokus-grupnih intervjuva, info-sesija, okruglih stolova i drugih oblika međusobne razmene mišljenja. Pregled različitih tipova **prepreka** - a faktički

mreže barijera čijim otklanjanjem se obezbeđuje ostvarivanje, ne samo *Ciljeva održivog razvoja* na lokalnom nivou, već i suštinska **održivost** lokalne zajednice, dat je u tabeli kako sledi:

TIP PREPREKE	OPIS	PREPREKA (BARIJERA)
Političko - ekonomske	Političke koalicije bi mogle da ometaju regulativne promene. Može doći do sukoba u oblasti raspodele budžetskih sredstava, kao posledica donošenja novih politika, tj. nastojanja da se održe stečene pozicije.	• Koncentracija ekonomske moći/stečene pozicije • Nedostatak podsticaja • Pridobijanje uticajnih pojedinaca iz ekonomskih interesa
Političko - institucionalne	Sistemska pitanja vezana za funkcionalnost postojeće organizacije lokalne vlasti. Operativna pitanja formalnih institucija kao što su: neadekvatnost ili nedostatak instrumenata; zastarela logika i organizaciona kultura; institucionalna inercija.	• Nedovoljna zastupljenost koncepta zelenog rasta u nacionalnim politikama • Nepovoljan položaj lokalne vlasti u sistemu upravljanja javnim dobrom • Nefleksibilna lokalna regulativa • Zastarela logika u metodama društvene evaluacije • Pitanja transparentnosti u donošenju odluka i određivanje prioriteta projekata • Institucionalna inercija • Nedostatak operativnih instrumenata za održivost (nedostatak definicija, standarda) • Nizak nivo inovativnosti u projektnim instrumentima (pristupi, zadaci, ugovori, ponude) • Logika izvršenja budžeta

⁶ Izvor: <https://www.economia.rs/ograniceni-prirodni-resursi/>

<i>Upravljački kapaciteti lokalne vlasti</i>	Pitanja u vezi sa kapacitetom lokalne vlasti za kreiranje politika i implementaciju, planiranje, propise, funkcionisanje po vertikali i horizontali upravljanja javnim dobrom, te međusektorsku koordinaciju politika	• Smanjen kapacitet za dugoročno, horizontalno integrisano planiranje • Nedostatak multisektorske koordinacije i partnerstava • Nedostatak koordinacije na više nivoa • Nedovoljno razvijeno upravljanje teritorijalnim razvojem • Nedostatak ekspertiza
<i>Političke</i>	Nedostatak političkog mandata i vođstva, politički sukobi, pitanja legitimnosti i karakteristike političkog sistema.	• Politički ciklusi/političko uplitanje • Nedostatak političkog mandata/nedostatak političke volje • Problem legitimnosti
<i>Ekonomске</i>	Ograničena dostupnost resursa i ograničenje budžeta	• Nedostatak resursa, uključujući finansijske • Konzumerizam
<i>Socio-institucionalne</i>	Nedostatak svesti o vrednosti sopstvenih „nepisanih“ zakona („poštuj tuđe“, „drži datu reč“, „odlučuj slobodno“). Nedostatak mogućnosti za društveno učešće koje proizilazi iz institucionalnog dizajna; nedostatak odozdo prema gore pristupa.	• Nizak nivo svesti o univerzalnoj vrednosti sopstvenih nepisanih zakona • Participativni deficit/nisko učešće javnosti • Neefikasni mehanizmi društvenog određivanja prioriteta povećavaju strukturne nejednakosti • Nedostatak građanskog obrazovanja/problem komunikacije
<i>Društvene</i>	Problematični stavovi prema promenama i nizak nivo javne svesti o potrebi za promenama.	• Inercija demografskog pražnjenja • Nizak nivo javne svesti o potrebi za promenama • Slaba otpornost ranjivih grupa na klimatske promene idruge događaje sa najtežim posledicama • Nedostatak „zelene“ svesti
<i>Društveno-političke</i>	Društveni sukobi, pitanja osnaživanja.	• Društveni sukobi/sporovi
<i>Društveno-kulturne</i>	Stereotipi i predrasude o inferiornosti lokalnog načina života. Obezvređenost lokalne kulturne baštine, uključujući lokalni govor.	• Nedostatak svesti o vrednostima lokalnog identiteta i prednostima lokalnog načina života • Mirenje sa periferijalizacijom, pozicijom „objekta“ razvoja
<i>Društveno-tehničke</i>	Problemi koji proizilaze iz odnosa između ljudi i tehničko-tehnološkog razvoja.	• Negativan zdravstveni uticaj, posebno na mlade • Gubitak radnih mesta • Etički aspekt upotrebe tehničkih dostignuća • Nizak nivo tehničkih kapaciteta

	• Nedostatak podataka/mala pristupačnost • Predrasude inženjera/nedostatak obuke za održivost
Ekološke	Ograničenost prirodnih resursa i njihova degradacija. Uticaj klimatskih promena i drugih događaja sa najtežim posledicama, posebno na život ranjivih grupa. • Nedostatak „na prirodi zasnovanih“ rešenja • Poremećaji u eko-sistemu • Iscrpljivost prirodnih resursa (vode, šumskog pokrivača, zemljišta) • Energetska zavisnost

Svaka od navedenih prepreka govori, s jedne strane, o složenosti i težini lokalnog prelaska na zeleni rast kao način ostvarivanja održivog lokalnog razvoja, a s druge, o postojećoj mogućnosti lokalnih donosilaca odluka i zajednice u celini, da kreiraju željenu budućnost krećući se mapom puta koju sami određuju. Pri tome, svaka od identifikovanih prepreka ima **svoju prirodu**, od koje zavisi tok i dinamika njenog prevazilaženja.

Ono što najpre treba reći, to je da je koncept zelenog rasta, kao takav - **premalo, ili nimalo zastupljen** u aktuelnim nacionalnim politikama. Svakako, svi njegovi ključni aspekti, a to su društveni, ekonomski i ekološki aspekt, predmet su brojnih i sadržajnih nacionalnih politika, ali to nije slučaj kada je reč o tretiranju aktuelne razvojne problematike iz perspektive zelenog rasta, dakle jednog koncepta koji stavlja akcenat na međuzavisnost osnovnih dimenzija razvoja, kvalitet rasta, integrisano planiranje itd. Stoga će pokretanje jednog takvog poduhvata sa lokalnog nivoa vlasti predstavljati pravi pionirski pokušaj, **sa svim ograničenjima** koje nosi jedan takav poduhvat, a koja su vezana za nepostojanje odgovarajuće nacionalne planske osnove, nedostatak regulative, nedostatak analitičko-informacione osnove itd.

Pored toga, postojeće **institucionalno nasleđe** - koje je zasnovano na centralističkoj teritorijalnoj organizaciji lokalne vlasti, gde su postojeće lokalne zajednice (naseljena mesta) administrativno objedinjene u ogromne, interesno prenapregnute lokalne jedinice - predstavlja jednu od prepreka sa najsloženijom, najproblematičnijom prirodom. S obzirom na to, da je reč o organizacionom okviru koji je na delu već više od osam decenija, **nerealno je očekivati** da u dogledno vreme dođe do njegovog prekomponovanja po meri razvojnih potreba postojećih lokalnih zajednica kao osnovnih ćelija društva. U takvim okolnostima ključno pitanje za lokalne donosiocce odluka postaje uspostavljanje **lokalnih mehanizama** za održivi teritorijalni razvoj, a u suštini - **odnos** prema konceptu policentričnog razvoja ovog prostora i aktiviranju postojeće teritorijalne sinergije. Ovo posebno kada se razvojna perspektiva jedne jedinice lokalne samouprave posmatra **sa aspekta mogućnosti** koje pruža primena koncepta zelenog rasta,

tj. mogućnost i kombinovanje razvoja eko-sela, organske poljoprivredne proizvodnje, eko turizma, delatnosti kulturne industrije, lokalne ekonomije, a pre svega **mogući uticaj i značaj** ovakvih promena za demografsku obnovu.

S tim u vezi, treba istaći da već sama činjenica da lokalne vlasti u Gradu Leskovcu donose odluke o javnom dobru za potrebe 144 naseljenih mesta, stavlja lokalne donosiocce odluka u **daleko nepovoljniji položaj** u odnosu na one iz drugih lokalnih jedinica u zemlji, gde broj naseljenih mesta u proseku iznosi više nego pet puta manje (27). Ukoliko se tome dodaju druge strategijske političko – institucionalne prepreke poput zastarela logike u metodama društvene evaluacije, pitanja transparentnosti u donošenju odluka i određivanja prioriteta projekata, institucionalne inercije, nedostatka operativnih instrumenata za održivost (nedostatak definicija, standarda) itd, onda je jasno da ovaj set pitanja ima suštinsku važnost u procesu razvijanja mape puta za **prelazak** sa sadašnjeg neodrživog, segmentiranog, kvantitativnog lokalnog rasta, na održivi, kvalitativni, integrisani lokalni rast.

Pri tome, ovde nije toliko reč o problemu functionisanja samog koncepta lokalne samouprave, s obzirom na to da, prema temeljnoj analizi⁷ *Evropske komisije*, lokalna samouprava u Republici Srbiji, sa formalnog stanovišta, ima bolje performanse u odnosu na sve susedne zemlje, uključujući i članice EU (Hrvatska, Mađarska, Rumunija i Bugarska), kao i sve zemlje nastale raspadom Jugoslavije, uključujući Sloveniju. **Suština problema** efektivnog i efikasnog upravljanja lokalnim javnim dobrom u Republici Srbiji vezana je postojanje mastodonskih lokalnih jedinica koje su, kao takve, formirane daleke 1945. godine u uslovima **komandnog** upravljanja državom i društvom, i koje svih ovih godina opstaju kao lokalni upravljački entiteti. Ovo nezavisno od toga što takve lokalne jedinice predstavljaju mehanički, prinudni spoj postojećih lokalnih zajednica, **obesmišljavajući** fundamentalnu ulogu tih slobodno nastalih ćelija društvenog i individualnog života.

Političko-institucionalna prepreka u formi **zastarele logike** koja se primenjuje u metodama društvenog vrednovanja ostvarenog i planiranog napretka, takođe spada u ograničavajuće faktore svakog pokušaja donosilaca odluka da se načini iskorak ka održivosti lokalnog razvoja i rasta, a pre svega ka prelasku na koncept zelenog rasta. Praktikovanje BDP-a po stanovniku kao ključnog, a često i jedinog, merila za ocenu lokalne razvijenosti i, uopšte, privlačnosti lokalnog načina života, vodi pojedinca i društvo u ekonomizam i konzumerizam, udaljavajući ga od održive lokalne budućnosti, umesto da ga približava njoj. Stavljanjem ovog merila u prvi plan, na značaju dobijaju destinacije gde se živi „bogato“, a ne „kvalitetno“, dok izvan

⁷ Self-rule index for local authorities in the EU, Council of Europe and OECD countries, 1990-2020, European Commission

vidokruga ostaju osnovne vrednosti lokalnog načina života kao što su: empatična zajednica, odnosi uzajamnosti i međusobne bliskosti, relativno male svakodnevne distance, snažnija socijalna kontrola pojedinca itd.

Kada je reč o strategijskoj prepreci u formi transparentnosti lokalnog javnog odlučivanja i, uopšte, **problema prioritizacije** ciljeva lokalnog razvoja, već elementarna logika govori da je praktično nemoguće razvijati lokalni plan sa 144 funkcije cilja (koliko ima naseljenih mesta/lokalnih zajednica u Gradu Leskovcu), a bez da se prethodno uspostave određeni teritorijalno-upravljački mehanizmi. Ovo pogotovo u situaciji, kad postojeći politički sistem ograničava broj odbornika na 75, a u stanju potrebe za političkim predstavljanjem se nalazi svaka od 144 postojećih lokalnih zajednica.

Aktuelne metodologije za procenu koristi od lokalnih ulaganja u javno dobro ne procenjuju adekvatno (ili nikako) celinu ekonomskih, društvenih i ekoloških koristi koje se obezbeđuju po osnovu tih ulaganja. Dominiraju procene zasnovane na isplativosti i troškovnoj efikasnosti, kao danak **institucionalnoj inerciji**. Fokus je na procenama usidrenim u kratkoročnom ekonomskom rastu kao primarnom cilju, a ne na održivom lokalnom razvoju, kvalitetu rasta, integrisanom rastu, dugoročnim koristima za sve i sl. Usko povezana sa tim je i prepreka vezana za **nedostatak operativnih instrumenata** za praćenje napretka u procesu ostvarivanja održivog lokalnog razvoja (nedostatak definicija, standarda). Mada je ovde reč o opštem problemu, s obzirom na to da ne postoji međunarodni konsenzus o indikatorima za praćenje ostvarivanja *Ciljeva održivog razvoja*, orijentacija da se postane održivo konkurentna lokalna jedinica podrazumeva razvijanje ovih indikatora u skladu sa zahtevima i planovima sopstvenog održivog lokalnog razvoja. Ovo posebno, kada ova orijentacija mora da uključi brigu o demografskoj obnovi kao lokalni razvojni imperativ.

Podkategorija **političkih** prepreka vezana za **upravljačke kapacitete lokalne vlasti** sadrži nekoliko konkretnih ograničenja koja spadaju u sferu „sofisticiranih“, dakle onih koja otežavaju napore ka ostvarivanju dalekosežnih, najvrednijih ciljeva, kao što je na primer u ovom slučaju „održivo konkurentna lokacija“. Jedno od takvih ograničenja („nekonkurentno upravljanje investicionom destinacijom“) već je prevaziđeno time što je Grad Leskovac u 2024. godini, u kategoriji mikro-gradova, prepoznat kao najbolje investiciono odredište u Evropi. Prvo sledeće ograničenje iz sfere lokalnog upravljanja javnim dobrom vezano je za usvajanje i primenu koncepta **horizontalno integrisanih javnih politika**. Ono što je potrebno otkloniti, to je neusklađenost između postojećeg načina vođenja javnih politika („sektorski“) i prave prirode razvojnih problema koje treba rešavati („multisektorski“). To svakako podrazumeva i najširu primenu **multisektorske saradnje** (trostruka, četvorostuka, petostruka Helix partnerstva), kao i primenu svaremenih

metoda **upravljanja teritorijalnim, „na zajednici zasnovanim“ razvojem**. Ove prepreke dobijaju na svojoj težini, kada su praćene delovanjem drugih prepreka koje dolaze iz drugih oblasti, npr. oblast ekologije (**nedostatak zelene svesti**), tehnike i tehnologije (**gubitak radnih mesta**), kulture (**inercija želje za odlaskom**), politike/ekonomije (**koalicija stečenih interesa**) itd.

Socio-institucionalni tip prepreka prelasku na zeleni rast uključuje tri identifikovane prepreke. Najpre, radi se o **nedostatku javne svesti** o važnosti lokalnog nasleđe u formi „nepisanih“ zakona na kojima se zasniva tzv. „tržišna civilizacija“. Ljudi sa ponosom govore o Leskovcu kao „Srpskom Mančesteru“, ali malo ko može da odgovori na pitanje „Zašto je baš Leskovac napravio takav razvojni iskorak na Balkanu, na prelasku iz 19-og u 20-i vek?“ Opšte-poznato je da je začetak tekstilne industrije u Srbiji nastao kao plod zajedničkog poduhvata lokalnih i bugarskih privrednika („Gajtanara“, selo Strojkovce). Međutim, ono što nije poznato, a to je - otkud međusobno poverenje kod pripadnika ove dve nacije, između kojih je postojala vekovna, ogromna, ratovima praćena tenzija. Odgovor je vezan za postojeće lokalno kulturno nasleđe, gde je vekovima unazad, spontano nastali, gvozdeni, nepisani „zakon opstanka“ obavezivao lokalno stanovništvo da „drži datu reč“, „poštuje tuđe“ i „slobodno odlučuje“. Kasnije, sa ustrojavanjem komandnog društva, ovi „zakoni“ su potisnuti, ali nisu mogli da budu i trajno odstranjeni iz lokalnog mentaliteta. Kao vitalan element tržišnih odnosa, ovi nepisani zakoni danas imaju univerzalnu vrednost i opštu upotrebnu vrednost, ali nedostatak svesti o tome onemogućava njegovo istinsko efektiviranje na nacionalnom i globalnom planu.

Prepreka u vidu lokalnog **participativnog deficita** ima svoju osnovu u višedecenijskoj sistemskoj činjenici da Grad Leskovac ima 144 naseljena mesta, a mogućnost da dobiju svog političkog predstavnika u lokalnoj skupštini ima - njih 75. Praktično, skoro svaka druga lokalna zajednica ove lokalne jedinice je politički nevidljiva, bez obzira na status mesne zajednice koji poseduje. Usko povezano sa tim, **neizgrađenost odgovarajućih mehanizama** za društveno određivanje prioriteta u okviru tolikog broja naseljenih mesta, povećava strukturne nejednakosti unutar same lokalne jedinice

Ostale **društvene prepreke** razvrstane su u nekoliko pod-tipova, sa više identifikovanih elemenata. **Društveno-političke** prepreke u vidu **društvenih sukoba** pokazuju svu svoju moć, kada je reč o negativnom razvojnom uticaju, naročito poslednjih meseci, u okolnostima kada je praktično svaka lokalna zajednica u zemlji postala mesto društveno-političkih podela, sukoba, netolerancije, a pre svega – urušavanja sopstvenih razvojnih potencijala. **Društveno-kulturne** prepreke ogledaju se, pre svega, u nedostatku svesti o vrednostima sopstvenog lokalnog identiteta i prednostima lokalnog načina života, a kao posledica višedecenijskog ideološkog ignorisanja svega što je u lokalnom razvoju bilo civilizacijski vredno pre

ustrojavanja komandnog društva. **Gubitak lokalne osobenosti, samosvojnosti** vuče korene iz tih vremena, ali dobija i nove izvore u stvaranju privilegovanog centra i marginalizovane periferije, te haotičnoj metropolizaciji i urbanizaciji zemlje. U takvim okolnostima, želja za odlaskom iz mesta administrativno skrojene „nerazvijenosti“ predstavlja **reaktivnu**, a ne unapred promišljenu odluku, dok **precenjivanje svega** što dolazi iz privilegovanih sredina, postaje uobičajen mehanizam za donošenje takvih odluka.

U okviru pod-kategorije **društveno-tehničkih prepreka**, identifikovano je više razvojnih barijera, ali su najproblematičnije one koje se ispoljavaju u formi **negativnog zdravstvenog i društvenog uticaja, te gubitka radnih mesta**. Opšte poznato je da prekomerna upotreba AI tehnologije dovodi do zavisnosti, gubitka socijalnih veština, zanemarivanja društvenih aktivnosti itd. Uporedo sa nastupanjem veštačke inteligencije, digitalnog doba, četvrte, ali i pete industrijske revolucije, nestaje najveći broj postojećih radnih mesta. To već samo po sebi, od svakog pojedinca, zajednice i društva zahteva dodatni napor u prilagođavanju novonastalim razvojnim okolnostima.

Kada je reč o lokalnim **ekološkim barijerama**, one se pre svega ogledaju u **niskom nivou svesti** o neophodnosti promene sopstvenog ponašanja u skladu sa imperativom zaštite životne sredine. Na delu su pogrešne predstave „da je za sve kriv neko drugi“, shvatanja „da treba prvo razviti se, pa posle čistiti“, da zahteve za primenom zelene agende nameće „zli Zapad“, da su prirodni resursi neograničeni i sl. Tome treba dodati **neprilagođenost lokalne ekološke regulative**, posebno kada je reč o primeni principa da zagađivač plaća, delovanju negativnih ekoloških eksternalija⁸, nedostatku adekvatne analitičko-informativne osnove („Zeleno računovodstvo“), uticaju konzumerizma⁹ i sl.

⁸ Negativni eksterni efekti životne sredine se odnose na ekonomski koncept nekompenzovanih ekoloških efekata proizvodnje i potrošnje koji utiču na potrošačku korisnost i troškove preduzeća van tržišnog mehanizma. Kao posledica negativnih eksternih efekata, privatni troškovi proizvodnje imaju tendenciju da budu niži od njenih „društvenih“ troškova.

⁹ Stav prema kojem sreća nekog pojedinca zavisi od konzumacije dobara i usluga, odnosno posedovanju materijalnih dobara.

6. PREPREKE U OČIMA PRINCIPIJELNOSTI

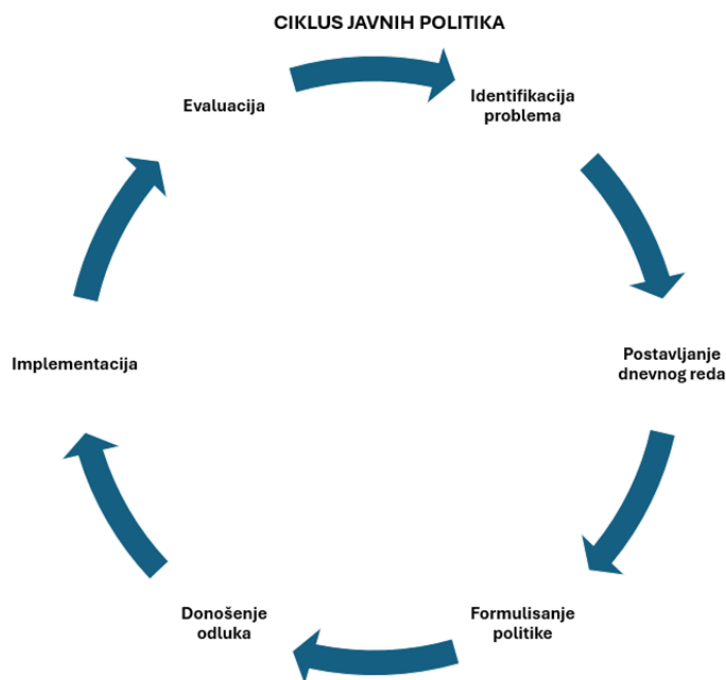
Zeleni rast jedne lokalne jedinice **podrazumeva** praktikovanje planskih, na zajednici zasnovanih, javnim politikama podsticanih, razvojnih aktivnosti kojima se obezbeđuje jačanje sopstvene društvene i ekonomske vitalnosti, uz punu zaštitu životne sredine. Kao i svaki vođen, organizovan, planski i kontrolisan proces i proces zelenog rasta se zasniva na određenim **principima** kojima se određuje šta je poželjno i pozitivno za sam taj proces, te kako njegovi nosioci treba da ga izvršavaju. Ono što je pritom od suštinskog značaja, to je da se **procena važnosti prepreke**, a na koju se treba usmeriti na zelenom putu. vrši **u zavisnosti** od prirode konkretnog principa sa kojim se ta prepreka povezuje. S tim u vezi, u tabeli koja sledi uporedno je dat **pregled osnovnih principa** na kojima se zasniva proces zelenog rasta i **procena najvažnijih** (od prethodno identifikovanih) prepreka koje treba savladati, kako bi ovaj proces mogao da napreduje planiranom dinamikom.

PRINCIP	NAJVAŽNIJE PREPREKE
1. STRATEŠKO PLANIRANJE	• Nedovoljni kapaciteti za horizontalno integrisano, dugoročno planiranje lokalnog razvoja i rasta; • Nedovoljna zastupljenost koncepta zelenog rasta u nacionalnim politikama • Mirenje sa periferijalizacijom, pozicijom „objekta“ razvoja
2. DUGOROČNE KORISTI ZA SVE	• Nedovoljno razvijeno upravljanje teritorijalnim razvojem; • Nedostatak podsticaja • Neefikasni mehanizmi društvenog određivanja prioriteta • Nedostatak svesti o vrednostima lokalnog identiteta i prednostima lokalnog načina života
3. JEDNAK TRETMAN DRUŠTVENE, EKONOMSKE I EKOLOŠKE DIMENZIJE RASTA	• Zastarela logika u metodama društvene evaluacije • Pitanja transparentnosti u donošenju odluka i određivanje prioriteta projekata • Nedostatak multisektorske koordinacije i partnerstava
4. KVALITET RASTA	• Zastarela logika u metodama društvene evaluacije

	• Nedostatak podsticaja • Koncentracija ekonomske moći/stečene pozicije • Gubitak radnih mesta
5. PRAVIČNOST, INKLUZIVNOST I OSNAŽIVANJE	• Slaba otpornost ranjivih grupa na klimatske promene i druge događaje sa najtežim posledicama • Participativni deficit; • Neefikasni mehanizmi društvenog određivanja prioriteta; • Nedovoljno razvijeno upravljanje teritorijalnim razvojem; • Društveni sukobi/sporovi
6. EFIKASNOST RESURSA, INOVATIVNOST I CIRKULARNOST	• Nedostatak fleksibilnosti u pravilima i normama; • Nedostatak podsticaja • Mirenje sa periferijalizacijom, pozicijom „objekta“ razvoja
7. ODGOVARAJUĆE, OTPORNO I PRILAGODLJIVO PRUŽANJE USLUGA	• Zastarela logika u metodologijama društvene evaluacije; • Politički ciklusi/političko uplitanje • Pitanja transparentnosti u donošenju odluka i određivanju prioriteta projekata; • Nedostatak fleksibilnosti u pravilima i normama • Pridobijanje uticajnih pojedinaca iz ekonomskih interesa
8. TRANSPARENTNO, INKLUZIVNO I PARTICIPATNO ODLUČIVANJE	• Participativni deficit; • Pitanja transparentnosti u donošenju odluka i određivanje prioriteta
9. ODLUČIVANJE ZASNOVANO NA DOKAZIMA	• Nedostatak ekspertiza • Nedostatak podataka/niska dostupnost
10. FISKALNA ODRŽIVOST I INOVATIVNO FINANSIRANJE	• Nedostatak podsticaja (za integraciju zahteva održivosti)

7. OPCIJE JAVNIH POLITIKA ZA OZELENJAVANJE LOKALNOG RASTA

Lokalne javne politike predstavljaju zakonski, regulativni i akcioni okvir koji lokalne vlasti sprovode radi postizanja utvrđenih društvenih, ekonomskih i ekoloških ciljeva. Karakteriše ih **svrhovito, sistemetsko i strateško** nastojanje da se odredi lokalno javno dobro, tj. reše postojeće razvojni izazovi i, uopšte, različita otvorena društvena, ekonomska i ekološka pitanja. Kao takve, one **oblikuju odluke** uposlenika lokalnih organa uprave i drugih organizacija koje se finansiraju iz lokalnog budžeta. Kao katalizatori za stvaranje inkluzivnijih, prosperitetnijih – održivih zajednica, javne politike **utiču na sve** aspekte života pojedinca i zajednice, od zdravstva i obrazovanja do životne sredine i socijalne zaštite. Efikasne javne politike

obebeđuju dinamičan, ekološki prihvatljiv, ekonomski rast i pravičnu raspodelu resursa, promovišu jednakost i inkluzivnost, štite životnu sredinu i, uopšte, odgovaraju na ključne razvojne izazove. Proces formiranja javnih politika obuhvata **nekoliko faza**, a to su: a) identifikacija problema; b) postavljanje dnevnog reda; c) formulisanje politike; d) donošenje odluka; e) implementacija; f) evaluacija.

Radi savladavanja identifikovanih prepreka u ostvarivanju zelenog rasta svoje lokalne jedinice, donosioci odluka **moгу odabrati**

različita potencijalna javno-politička rešenja. Svako od ovih rešenja orijentisano je ka nekom od potencijalnih **izvora vrednosti** u stvaranju lokalnog javnog dobra. Kada je reč o ostvarivanju zelenog rasta kao lokalnog javnog dobra, izvor vrednosti se vezuje za **stratešku osovinu** oko koje se grupišu moguća javno-politička rešenja. U konkretnom slučaju, potencijalni izvori vrednosti (strateške osovine) su: (A) **Sistem upravljanja** lokalnim zelenim rastom; (B) **Izgradnja kapaciteta** lokalne vlasti; (C) **Ozelenjavanje** lokalnog rasta.

7.1. STRATEŠKA OSOVINA 1: LOKALNO UPRAVLJANJE ZELENIM RASTOM

Uspostavljanjem ove strateške osovine rešavaju se trenutna **političko-institucionalna ograničenja za integrisano dugoročno planiranje**, a koja zahtevaju stvaranje novog ili ažuriranje postojećeg institucionalnog aranžmana za upravljanje zelenim rastom. Ova osovina ima za cilj promovisanje **međusektorske i višeslojne koordinacije**, uz obezbeđivanje usklađenosti između različitih instrumenata planiranja unutar lokalne samouprave. Strateška osovina 1. podrazumeva sledeće opcije lokalnih javnih politika:

7.1.1. Opcija 1. za lokalne javne politike: Koordinaciono telo za zeleni rast

Primena koncepta zelenog rasta je **nov momenat** u planiranju lokalnog održivog razvoja. Neki od bitnih aspekata ovog procesa (urbanizacija, javne finansije, privreda i poljoprivreda, društvene delatnosti i lokalni razvoj, životna sredina, infrastruktura, saobraćaj, javne nabavke itd.) već se sprovode u okiru postojeće organizacione strukture lokalne samouprave. Poslovi izrade strateških planova povereni su *Agenciji za lokalni ekonomski razvoj*. Međusektorska koordinacija sprovodi se kroz izvršne funkcije Gradonačelnika i Gradskog veća. Organizovanjem posebnog **Koordinacionog tela za zeleni rast** pri *Kabinetu Gradonačelnika* stvorili bi se uslovi za primenu integrisanog pristupa u vođenju razvojne politike sa fokusom na zeleni rast.

Uspostavljanjem i funkcionisanjem jednog takvog tela mogla bi, pre svega, da se **prevaziđu ograničenja** vezana za nepovoljan položaj lokalne vlasti u nacionalnom sistemu lokalne samouprave. S jedne strane, mogle bi da se pokrenu određene inicijative kod *Republičke Vlade* radi dobijanja **veće podrške** za pokrenuti pionirski poduhvat zelenog rasta i globalnu promociju *Republike Srbije* na toj osnovi, a pre svega za rešavanje postojećih institucionalnih ograničenja u procesu lokalnog održivog razvoja. S druge strane, unutar same lokalne jedinice moglo bi da se obezbedi niz **političko-institucionalnih poboljšanja** sa fokusom na promenu zastarele logike u upravljanju lokalnim javnim dobrom, unapređenja transparentnosti u donošenju odluka, prevazilaženju institucionalne inercije i sl. S tim u vezi, od suštinskog značaja je da se prevaziđu ograničenja vezana za postojanje tzv. „**organizacionih silosa**“ unutar *Gradske uprave*, tj. izolacije do koje dolazi kada uposlenici, timovi, ili čitavi odseci unutar jednog organizacionog sistema ne žele, ili pak nemaju, odgovarajuća sredstva za međusobnu razmenu informacija ili znanja.

I uopšte, jednim ovakvim institucionalnim unapređenjem uspostavilo bi se jedno **autoritativno telo** u odnosu na razvojne aktere iz privatnog i civilnog sektora, koje bi iniciralo dogradnju postojeće **zelene regulative**, stvaranje potrebnih **multisektorskih partnerstava** sa fokusom na **izvore zelenog rasta**, kao što

su: a) inovacije; b) produktivnost; c) nova tržišta; d) samopouzdanje, tj. podizanje poverenja investitorima; e) stabilnost.

Delokrug rada ovog tela mogao bi se usmeriti ka osiguranju koherentnosti lokalnih planova za zeleni rast. Takođe, ovo telo bi moglo da inicira određene promene u nacionalnim javnim politikama, kojima bi trebalo podržati pionirski poduhvat lokalne zajednice za prelazak na model zelenog rasta. Podrazumeva se, da bi se funkcionisanje ovog tela obavljalo uz podršku **specijalizovane digitalne platforme**. Osnovne karakteristike *Opcije 1. lokalnih javnih politika* date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike	Međusektorska koordinacija
Potrebne radnje	Oblikovati odgovarajuću institucionalnu strukturu (delokrug rada, sastav, vođstvo, odgovornosti, oblici rada, kriterijumi odlučivanja itd.); utvrditi izvore finansiranja; obezbediti dovoljno ekspertiza za obavljanje funkcija.
Ključne institucije	Gradonačelnik, Gradsko veće, Organi uprave, Agencija za lokalni ekonomski razvoj,
Nivo vlasti	Lokalna
Vremenski okvir	Kratkoročni, srednjoročni, dugoročni

7.1.2. Opcija 2. za lokalne javne politike: Efikasan participativni mehanizam

Planiranje razvojnih poduhvata za 144 naseljena mesta iz jednog lokalnog centra, već samo po sebi predstavlja **ozbiljno ograničenje** u procesu planskog integrisanja potreba mesnih zajednica u objedinjeni plan Grada Leskovca. Ovo posebno, kada se lokalni razvoj sagledava **iz perspektive** jednog inovativnog razvojnog pristupa kao što je koncept zelenog rasta. Tome treba dodati da postojeći **politički sistem ograničava** broj odbornika na 75, bez obzira na broj naseljenih mesta koja se nalaze u stanju potrebe za političkim predstavljanjem. **Aktuelne podele u društvu i veliki društveni sukob** nastao povodom pada nadstrešnice u Novom Sadu, situaciju na ovom planu posebno je problematizovao

U takvim okolnostima, **poseban značaj** imaju ograničenja vezana za postojeće participativni deficit, transparentnost odlučivanja, prioritizaciju lokalnih razvojnih ciljeva, institucionalnu inerciju, zastarelu logiku u metodama društvene evaluacije i sl. Stoga je neophodno poboljšati postojeće participativne mehanizme, posebno **u fazi ranog planiranja** zelenog rasta.

U osnovi, suština je u poboljšanju primene pristupa „**odozdo naviše**“. To podrazumeva unapređenje **rane faze planiranja** lokalnog razvoja, posebno kada je reč o: a) poboljšanju funkcionalnosti postojećeg sistema kriterijuma za ocenu prihvatljivosti mesnih razvojnih inicijativa, posebno kroz promociju primene **modela podrške zasnovanih na zajednici**; b) uspostavljanju pavičnije raspodele budžeta kroz prethodno utvrđivanje finansijskog udela sa kojim određena grupa naseljenih mesta može da računa u podmirivanju svojih potreba; c) inoviranje postojeće baze podataka; d) obezbeđivanje pune dostupnosti neophodnih informacija i za najudaljenija, najmanje razvijena mesta, gde je stanovništvo **najranjivije** na klimatske promene i druge događaje sa najtežim posledicama. Osnovne karakteristike *Opcije 2. lokalnih javnih politika* date su u tabeli kako sledi:

<i>Tip javne politike</i>	Participativni mehanizam
Potrebne radnje	Unaprediti rani participativni mehanizam za procenu teritorijalnih potreba (uspostaviti kriterijume teritorijalnog razvoja lokalne jedinice; napraviti proračune o mogućnostima učešća pojedinih delova lokalne jedinice u budžetu; pokrenuti inicijativu kod republičke vlade za namensku podršku itd.); Doneti odluku o učestalosti procesa ranog učešća; Poboljšati metodologiju za traženje i odobravanje sredstava; Razraditi planove zelenog rasta, uključujući akcione.
Ključne institucije	Slupština, Gradonačelnik, Gradsko veće, Organi uprave, Agencija za lokalni ekonomski razvoj, Mesne zajednice.
Nivo vlasti	Lokalna
Vremenski okvir	Kratkoročni, srednjoročni, dugoročni

7.1.3. Opcija 3. za lokalne javne politike: Održive odluke za ozelenjavanje rasta

Donošenje odluka o lokalnim zelenim prioritetima i finansiranju programa i projekata zelenog rasta podrazumeva **osavremenjavanje alata** koji se koriste u procesu donošenja odluka. Pružanje efikasne podrške integrisanom lokalnom rastu, održivom teritorijalnom razvoju i, uopšte, kvalitativnom rastu, ne može se ostvariti bez odgovarajućih alata kao što su: strateške procene novih izvora rasta (zelenog rasta); **integrisana primena** ekonomskih, društvenih i ekoloških kriterijuma lokalnog rasta; metode za određivanje **relativnih težina** kriterijuma; metode za utvrđivanje **ranjivosti** pojedinih grupa; **alati** za razvoj zajednice; alati za procenu životnog ciklusa; savremeni **standardi** i definicije održivosti; indikatori za ocenu napretka u kvalitetu života, poboljšanju resursne efikasnosti, održivom teritorijalnom razvoju itd.

Takođe, donošenje kvalitetnih odluka o održivom lokalnom razvoju ne može se ostvariti bez inoviranja postojeće baze podataka, posebno kada je reč o ustanovljavanju lokalnog **ekološkog računovodstva**. Jedino na toj osnovi moguće je ustanoviti stvarne **cene onih aktivnosti koje utiču na životnu sredinu**, vrednost onoga čime raspolažemo kao zajednica, uticaj eksternalija, doslednu primenu principa da „**zagađivač plaća**“ itd. Osnovne karakteristike *Opcije 3. lokalnih javnih politika* date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike	Planiranje zelenog rasta
Potrebne radnje	Osigurati institucionalnu podršku; ponuditi obuku za ključne kreatore politike; podići svest.
Ključne institucije	Skupština, Gradonačelnik, Gradsko veće, Organi uprave, Agencija za lokalni ekonomski razvoj, predstavnici akademske zajednice
Nivo vlasti	Lokalna
Vremenski okvir	Srednjoročni, dugoročni

7.1.4. Opcija 4. za lokalne javne politike: Međuresorno radno telo za regulatorne promene

Imperativ harmonizacije odnosa između društvenog, ekonomskog i ekološkog¹⁰ aspekta lokalnog rasta i razvoja podrazumeva odgovarajuće prilagođavanje lokalnih propisa, tj. **povećanja lokalne regulatorne fleksibilnosti**. Radi toga je potrebno organizovanje *Međuresornog radnog tela za regulatorne promene*, sa zadatkom da analizira i predloži mere za savladavanje regulatornih barijera koje trenutno ometaju ili destimulišu pravilnu ponovnu upotrebu i revalorizaciju materijala i prirodnih resurse. Funkcionisanje jedne ovakve radne grupe posebno je relevantna za **podsticanje, tj. ostvarivanje** zelenih promena u različitim strateškim sektorima i delatnostima lokalnog razvoja: resursna efikasnost i produktivnost; infrastruktura; eko-turizam, organska poljoprivreda; cirkularna ekonomija; zelene inovacije; zeleni poslovi; primena principa ekološke pravde; neprofitna ekonomija; ruralni razvoj; itd. Osnovne karakteristike *Opcije 4. lokalnih javnih politika* date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike	Regulatorne promene
Potrebne radnje	Prikupljanje podataka za ključne sektorske barijere; razviti saradnju između Radne grupe i relevantnih institucija, uključujući i nacionalne.

¹⁰ Termodinamički, rast ekosistema je povećanje protoka energije i uskladištene biomase, https://www.google.com/search?q=What+is+the+meaning+of+ecological+growth%3F&dq=What+is+the+meaning+of+ecological+growth%3F&gs_l=crp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIHCAEQIRigATIHCAIQIRigATIHCAQMQRigATIHCAQQIRiPAjIHCAUQIRiPAtiBCTE3OTBqMGoxNagCALACAA&sourceid=chrome&ie=UTF-8

Ključne institucije	Resorni organi uprave, javna i privatna preduzeća, predstavnici potrošača, preduzetnici
Nivo vlasti	Lokalna
Vremenski okvir	Kratkoročni

7.1.5. Opcija 5. za lokalne javne politike: Ustanovljeno zeleno računovodstvo¹¹

Zeleno računovodstvo, poznato i kao ekološko računovodstvo ili održivo računovodstvo, je specijalizovana grana računovodstva koja se fokusira **na integraciju ekoloških i društvenih faktora u procese donošenja finansijskih i ekonomskih odluka**. To je **inovativan pristup** finansijskoj i ekonomskoj analizi koji se pojavio kao odgovor na rastuću zabrinutost zbog uticaja ljudskih aktivnosti na životnu sredinu. Cilj mu je da proceni održivost ekonomskih aktivnosti, a ne samo njihovu kratkoročnu profitabilnost. Računovodstvom prirodnog kapitala i ekosistemskih usluga, zeleno računovodstvo **pomaže korisnicima** da razumeju dugoročne posledice svojih postupaka na životnu sredinu i društvo, pri čemu:

- Podrazumeva **integrisanje** ekoloških i društvenih faktora u finansijsku i ekonomsku analizu, omogućavajući sveobuhvatnije razumevanje ekonomskih aktivnosti.
- Naglašava održivost **procenom** dugoročnog uticaja ekonomskih aktivnosti na životnu sredinu i društvo, osiguravajući da sadašnje akcije ne ugrožavaju sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.
- Uključuje **metrike** za merenje i kvantifikaciju uticaja na životnu sredinu (npr. emisije ugljenika i potrošnja vode) i društvenih uticaja (npr. fer radne prakse i angažovanje zajednice).
- Promoviše **transparentnost i odgovornost** otkrivanjem ekoloških i društvenih performansi zainteresovanim stranama, kao što su investitori, kupci, zaposleni i javnost.

Ključne karakteristike zelenog računovodstva su:

- **Orijentacija ka politici:** Koristi se za informisanje o kreiranju politika i regulatornim odlukama. Podaci zelenog računovodstva mogu pomoći donosiocima odluka u dizajniranju i proceni politika koje promovišu zaštitu životne sredine i održivost, kao što su ciljevi zaštite životne sredine, ili društvenog rasta.
- **Transparentnost i izveštavanje:** Zeleno računovodstvo promoviše transparentnost i objavljivanje informacija o životnoj sredini i društvenim pitanjima.

¹¹ Koncepti zelenog računovodstva pojavili su se 1970-ih godina tokom porasta ekološke svesti. Do 1993. godine, Ujedinjene nacije su razvile Sistem ekološko-ekonomskog računovodstva (SEEA) kao globalni okvir za integraciju ekoloških i ekonomskih podataka.

- **Međunarodni standardi:** Radi poboljšanja doslednosti i uporedivosti, zeleno računovodstvo se pridržava međunarodnih standarda i smernica, kao što su oni koje su razvili Globalna inicijativa za izveštavanje (GRI) i Odbor za standarde računovodstva održivosti (SASB).
- **Merenje učinka:** Pruža alate i metrike za procenu ekoloških i društvenih učinka. To uključuje indikatore vezane za energetska efikasnost, potrošnju vode, stvaranje otpada i društveni uticaj, između ostalog.
- **Uključivanje zainteresovanih strana:** Zeleno računovodstvo prepoznaje važnost uključivanja različitih zainteresovanih strana, uključujući investitore, potrošače, zaposlene i zajednice.

Ustojavanjem zelenog računovodstva suštinski se **doprinosi savladavanju** identifikovanih prepreka u ostvarivanju lokalnog zelenog rasta, posebno kada je reč o inerciji demografskog prажnjenja, nedostatku svesti o prednostima lokalnog načina života i sl. Osnovne karakteristike *Opcije 5.* lokalnih javnih politika date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike Institucionalna dogradnja

<i>Potrebne radnje</i>	Donošenje odluke o ustrojavanju zelenog računovodstva na lokalnom nivou. Izbor tipa računovodstva. Određivanje organizacione jedinice u okviru koje će se voditi novo računovodstvo (Alternativa: Ugovaranje poslova na principu outsourcing-a). Određivanje izvora finansiranja. Uključivanje eksperata.
<i>Ključne institucije</i>	Skupština. Gradonačelnik, Resorni organi uprave
<i>Nivo vlasti</i>	Lokalna
<i>Vremenski okvir</i>	Kratkoročni, srednjoročni, dugoročni

7.2. STRATEŠKA OSOVINA 2: IZGRADNJA KAPACITETA ZA ZELENI RAST

Analiza postojećih barijera lokalnom zelenom rastu identifikovala je **nedostatak kapaciteta** za planiranje i isporuku zelenih promena. To onemogućava izgradnju relevantnog planskog okvira za prelazak na model kvalitativnog, zelenog, integrisanog rasta. Radi savladavanja identifikovanih prepreka potrebno je unaprediti postojeće kapacitete, što se može postići na sledeći način:

7.2.1. Opcija 6. za lokalne javne politike: Horizontalno-integrisane lokalne javne politike

Savremeni razvoj suštinski zavisi od rešavanja onih pitanja koja su **po svojoj prirodi** „unakrsna“, „multiresorna“, „interdisciplinarna“, što treba da uvaži svaki donosilac odluka kome je stalo do uspeha u ostvarivanju postavljenih ciljeva. To znači, da ekonomski rast koji se ostvaruje po cenu porasta društvenih nejednakosti i zagađenja životne sredine, ne samo da se više ne smatra uspehom, već se ističe kao primer neodrživosti. To isto važi i kada je reč o povećanju društvenog blagostanja bez ekonomskog pokrića i na račun nekontrolisanje potrošnje prirodnih resursa. A takođe i kada se govori o idealu ekološke održivosti u sredini intenzivnog demografskog pražnjenja, ili degradacije lokalne zajednice. U principu, teško da je moguće pronaći i jedno jedino razvojno pitanje, koje se može rešavati „jednodimenzionalno“.

Ono na šta treba posebno ukazati, to je da **aktuelne empirijske procene** govore kako postojeće strategije održivog razvoja, u najvećem broju slučajeva, **nisu uspele da postanu** središta u upravljanju održivim razvojem. Umesto toga, one su obično postale **fragmentirane i „administrirane strategije“**, razvijajući samo delić njihovog (strateškog) potencijala, a najčešće čak i ne uspevajući da efikasno orkestriraju različite karakteristike strateškog procesa, kao što su ciljevi, mere implementacije i indikatori praćenja.

Rešenje za ovu situaciju je - **praktikovanje horizontalno-integrisanih javnih politika** u svim fazama policy procesa (identifikacija problema; postavljanje dnevnog reda; formulisanje politike; donošenje odluka; implementacija; evaluacija). Ovo **isključujući** prethodno davanje prioriteta bilo kojem od osnovnih aspekata razvoja (društveni, ekonomski, ekološki). Horizontalno-integrisane javne politike u kontekstu strategije zelenog rasta (održivog razvoja) podrazumevaju „**upravljanje trostrukim rezultatom**“, što znači balansiranje ekonomskih, socijalnih i ekoloških interesi i politika kako bi se **minimizirali kompromisi** (ili negativni efekti) između njih i **maksimizirala multisektorska sinergija**.

Treba istaći da praktikovanje ovog tipa javnih politika **nije samo sebi cilj**, s obzirom na to da **pretpostavlja oblikovanje već postojećih politika** ka boljoj horizontalnoj (i vertikalnoj) integraciji, što opet zavisi od toga kako se osmišljavaju i primenjuju tradicionalni instrumenti javne politike (zakoni, ekonomski podsticaji, planovi). U lokalnim uslovima, **najpogodniji način** za uvođenje ovog modela vođenja javnih politika moglo

bi da bude multisektorsko *Koordinaciono telo za zeleni rast*, razmatrano u okviru *Opcije 1. lokalnih politika*. Osnovne karakteristike *Opcije 6. lokalnih javnih politika* date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike *Izgradnja kapaciteta*

<i>Potrebne radnje</i>	Donošenje odluke o horizontalnom-integrisanju lokalnih javnih politika; izrada Vodiča učesnike procesa; ciklus edukacije; identifikovanje odgovarajućeg izvora finansiranja.
<i>Ključne institucije</i>	Gradonačelnik, Resorni organi uprave, javna i privatna preduzeća, ustanove, preduzetnici, OCD
<i>Nivo vlasti</i>	Lokalna
<i>Vremenski okvir</i>	Srednjoročni, dugoročni

7.2.2. Opcija 7. za lokalne javne politika: Multisektorska (Helix) partnerstva za zeleni rast

Pozitivna iskustva u primeni različitih vrsta *Helih partnerstava* (trostruka, četvorostuka, petostuka) širom sveta govore da **primena sistematskog i konsultativnog pristupa** koji uključuje ključne zainteresovane strane može obezbediti **suštinske odgovore** na izazove održivog razvoja s kojima se suočavaju lokalni razvojni akteri. Ključna karakteristika ovog modela saradnje je da se stvaranje vrednosti u razvojnim promenama **ubrzava**, kada su aktivnosti zainteresovanih strana **koordinirane**, tj. kada dolazi do **aktiviranja sinergije** koja se stvara u **spiralnom procesu** napredovanja.

Dinamična partnerstva koja se uspostavljaju primenom ovog, spiralnog modela saradnje, zasnivaju se na **razumevanju različitih** prioriteta, okruženja i načina razmišljanja sa kojim nastupa svaki od učesnika ovog procesa. Pri tome, sam proces – u kome sarađuju predstavnici **međusobno zavisnih i relativno jednakih** institucionalnih sfera (lokalna vlast, privatni sektor, akademska zajednica, civilni sektor, prirodno okruženje zasnovano na medijima i učešću javnosti) - može uključivati pristup i „**odozdo naviše**“ i „**odozgo naniže**“.

Primenom ove *Opcije lokalnih javnih politika* **mogu se savladati** ključne identifikovane prepreke na putu ka ostvarivanju lokalnog zelenog rasta, a pre svega: Pitanja transparentnosti u donošenju odluka i određivanje prioriteta; nepovoljan položaj lokalne vlasti u sistemu upravljanja javnim dobrom; mirenje sa periferijalizacijom, pozicijom „objekta“ u upravljanju razvojem; nedostatak inovacija; nedostatak ekspertiza; nedostatak „na prirodi zasnovanih“ rešenja, konzumerizam itd. Osnovne karakteristike *Opcije 7. lokalnih javnih politika* date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike *Izgradnja partnerstava*

<i>Potrebne radnje</i>	Donošenje odluke o primeni Helix partnerstava. Iniciranje i učešće u partnerstvima.
<i>Ključne institucije</i>	Gradonačelnik, Resorni organi uprave, javna i privatna preduzeća, ustanove, preduzetnici, OCD, mediji
<i>Nivo vlasti</i>	Lokalna
<i>Vremenski okvir</i>	Kratkoročni, srednjoročni, dugoročni

7.2.3. Opcija 8. za lokalne javne politike: Digitalna platforma za zeleni rast

Ova *Opcija* lokalne javne politike treba da omogući **savladavanje razvojnih prepreka** vezanih za nedostajuće kapacitete za distribuciju podataka i informacija relevantnih **za primenu koncepta zelenog rasta**. Razvijanje centralne platforme za ove namene **omogućilo bi**, ne samo puno učešće javnosti u ostvaivanje i praćenje zelenih aktivnosti, već i donošenje kvalitetnijih, na dokazima zasnovanih, javnih odluka, te efikasnu saradnju između uključenih resora i službi, olakšano uspostavljanje i funkcionisanje Helix partnerstava, a pre svega najširu promociju pionirskog statusa lokalne jedinice u dostizanju lokalne održivosti. U kontekstu ograničenih budžeta, ova politika bi se mogla sprovesti kroz **ažuriranje i unapređenje** postojećih baza podataka relevantnih za praćenje društvenih, ekonomskih, ekoloških, ali i teritorijalnih uticaja preduzetih aktivnosti. Osnovne karakteristike *Opcije* 8. lokalnih javnih politika date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike *Tehnološka nadogradnja*

<i>Potrebne radnje</i>	Dizajnirati i odobriti unapređenja u politici prikupljanja, distribuiranja i razmene podataka; razviti odgovarajuće metodologije; ažurirati i uskladiti indikatore; identifikovati izvore finansiranja za razvoj digitalne platforme.
<i>Ključne institucije</i>	Skupština, Gradonačelnik, Resorni organi uprave, eksperti
<i>Nivo vlasti</i>	Lokalna
<i>Vremenski okvir</i>	Kratkoročni, srednjoročni, dugoročni

7.3. STRATEŠKA OSOVINA 3: OZELENJAVANJE LOKALNOG RASTA

Ova osovina **ima za cilj** da omogući prerastanje postojećeg nukleusa lokalnog zelenog rasta - a koji danas postoji u oblasti zelene infrastrukture, upravljanja otpadom, eko-turizma, organske poljoprivrede, zelenih inovacija, neprofitne ekonomije, zaštite životne sredine, inkluzivnog razvoja i nekim drugim oblastima zelenog rasta – u **dominantno obeležje** lokalnog razvoja. To se postiže **pružanjem lokalne podrške ugrađivanju zelenih promena** u sve aspekte lokalnog rasta. Osnovne opcije za lokalne javne politike u okviru ove strateške osovine su:

7.3.1. Opcija 9. za lokalne javne politike: Napredna logika u procenjivanju (evaluaciji) razvojnog učinka

Fokus na lokalni zeleni rast podrazumeva uspostavljanje **primerene metrike** za procenjivanje ostvarenih promena. Oslanjanje na BDP po stanovniku, skupove međusobno nepovezanih indikatora i zastarele definicije i standarde – **odvraća pojedinca i društvo od onoga što pruža neograničene mogućnosti**, a to je potraga za ljudskim razvojem, srećom i blagostanjem. Pod uticajem takvih podataka, gde dominiraju **kvantitativni aspekti** života (količina stvari i novca), ljudi napuštaju svoje, „kvantitativno inferiorne“ sredine, zanemarujući prednosti i kvalitet lokalnog načina života. Međutim, danas je nauka ustanovila da - u svim kulturama - opšte zadovoljstvo životom ima tendenciju da raste kako se novčani prihodi povećavaju, ali **samo dok ti prihodi ne dostignu nivo od oko 15.000,00 \$ BDP** po stanovniku. Nakon toga, zadovoljstvo životom prestaje da raste,¹² a na scenu stupa „konzumerizam“ i „potrošačko društvo“.

Takođe, danas nauka ukazuje da manje razvijene sredine imaju **najveće mogućnosti** da iskoriste sinergiju između ekološka, društvene i ekonomske održivosti. Pristup zelenom rastu, što podrazumeva osavremenjavanje postojeće metrike za procenjivanje ostvarenih promena, jeste šansa ovih sredina da **preskoče neodržive i rasipničke** obrasce proizvodnje i potrošnje. One su **manje ograničene** od razvijenih sredina, koje su sada zaglavljene u investicionim izborima i potopljenom kapitalu iz prethodnih decenija. Osnovne karakteristike Opcije 9. lokalnih javnih politika date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike Metodologija za procenu (evaluaciju)

<i>Potrebne radnje</i>	Dizajnirati i odobriti unapređenja u politici paćenja ostvarenih razvojnih promena; razviti odgovarajuće metodologije; ažurirati i uskladiti sistem indikatora.
<i>Ključne institucije</i>	Skupština, Gradonačelnik, Resorni organi uprave, eksperti

¹² Alan AtKisson, *Life Beyond Growth*, <https://donellameadows.org/archives/life-beyond-growth/>

<i>Nivo vlasti</i>	Lokalna
<i>Vremenski okvir</i>	Kratkoročni, srednjoročni, dugoročni

7.3.2. Opcija 10. za lokalne javne politike: Fiskalne mere za usvajanje zelenih praksi

Ova *Opcija* lokalne javne politike podrazumeva razvijanje **fiskalnih inovacija**, uz **efikasnije i delotvornije** korišćenje postojećih i uvođenje novih alata i instrumenata lokalne fiskalne politike, a sa krajnjim ciljem da se, uspostavljanjem odgovarajućih podsticaja - zelene prakse ugrađuju u sve aspekte lokalnog života. Značajan deo ovih mera već se praktikuje, kada je reč o energetskej efikasnosti, racionalnoj potrošnji vode, korišćenju obnovljivih izvora energije itd. Ono što je neophodno, to je da se strateški ciljevi zelenog rasta **ugrade** u ciljeve fiskalne politike, i na taj način uspostavi lokalno okruženje koje poseduje sve attribute **podsticajnosti, stabilnosti, poverenja i pravičnosti**, bilo da je reč o investitorima, inovatorima, proizvođačima, potrošačima, pripadnicima ranjivih grupa, ili samim poreskim obveznicima.

S obzirom na to da je u konkretnom slučaju reč o pionirskom poduhvatu, inovativna i funkcionalna lokalna fiskalna politika trebalo bi da ponudi **rešenja za ograničenja** nacionalnih javnih politika, gde je koncept zelenog rasta još uvek nedovoljno zastupljen. Osnovne karakteristike *Opcije 10.* lokalnih javnih politika date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike Fiskalna politika

<i>Potrebne radnje</i>	Proceniti najprikladnije fiskalne inovacije za podsticanje lokalnog zelenog rasta; pokrenuti odgovarajuće inicijative radi pribavljanja dodatne podrške u okviru nacionalnih javnih politika; doneti odgovarajuće odluke.
<i>Ključne institucije</i>	Skupština, Gradonačelnik, Resorni organi uprave, eksperti
<i>Nivo vlasti</i>	Lokalna
<i>Vremenski okvir</i>	Kratkoročni, srednjoročni, dugoročni

7.3.3. Opcija 11. za lokalne javne politike: Promocija zelenog rasta

Korišćenjem prilike za uključivanje koncepta zelenog rasta u svoje politike, Grad Leskovac postaje **pionir u lokalizaciji** jednog inovativnog modela za dostizanje lokalne održivosti. Ovo i kada je reč o **održivom kvalitetu života**, i kada je reč o **održivosti lokalne zajednice**, ali i kada je reč o sopstvenoj **ekološkoj**

održivosti. A to dalje znači i dostizanje **održive konkurentnosti** u odnosu na ostale lokalne jedinice u zemlji i svetu.

Svakako, dalekosežna odluka da se nastavak osmomilenijumskog kontinuiteta ljudskog života na ovom mestu obezbedi primenom koncepta zelenog rasta, predstavlja ujedno i **najbolji mogući način** za savladavanje strateških prepreka kao što su to: **mirenje** sa periferijalizacijom, pozicijom „objekta“ razvoja; **nedostatak svesti** o vrednostima lokalnog identiteta i prednostima lokalnog načina života; društveni **sukobi i podele**; **reaktivni karakter** individualnih odluka o odlasku, posebno mladih. A to dalje znači da sastavni deo jedne takve odluke mora da bude i oslanjanje na odgovarajuću **politiku vidljivosti u javnom prostoru**, te korišćenje njenih raznovrsnih, brojnih i efikasnih alata i instrumenata. U tom smislu, osnovne karakteristike *Opcije 11*. lokalnih javnih politika date su u tabeli kako sledi:

Tip javne politike Politika vidljivosti

<i>Potrebne radnje</i>	Izrada Plana za povećanje vidljivosti usvojene razvojne orijentacije i ostvarenih efekata. Određivanje izvora finansiranja za izradu i primenu utvrđenog Plana.
<i>Ključne institucije</i>	Kabinet Gradonačelnika, Resorni organi uprave, eksperti
<i>Nivo vlasti</i>	Lokalna
<i>Vremenski okvir</i>	Kratkoročni, srednjoročni, dugoročni

8. STRATEGIJA IMPLEMENTACIJE

Tri predstavljene strateške osovine podrazumevaju **tri nivoa moguće intervencije** i narednih koraka u lokalnom prelasku na koncept zelenog rasta i njegovo ostvarivanje **u okviru** predloženog razvojnog dokumenta *Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovca 2025-2050*. S obzirom na to da ovaj dokument, po svom karakteru, predstavlja **idejno rešenje** za dostizanje lokalne održivosti, logično je da **prvi korak** na tom putu bude donošenje jednog krovnog, sveobuhvatnog, dugoročnog planskog dokumenta, svojevrsnog master-plana, koji bi obezbedio da koncept zelenog rasta, u formi datog idejnog rešenja, postane **zajednički imenitelj** svih postojećih, segmentarnih lokalnih planova, povezujući ih u jedinstvenu celinu.

Na toj osnovi, aktiviranje **Strateške osovine 1.** podrazumeva prilagođavanje postojećeg institucionalnog aranžmana, tj. pokretanje serije međusobno povezanih i uzajamno zavisnih, složenih intervencija (kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih), uspostavljanje političkog dogovora i posedovanje odgovarajućeg mandata. **Strateška osovina 2.** se odnosi na konkretne programe i inicijative kojima se izgrađuju lokalni kapaciteti za efikasno i učinkovito delovanje u procesu ostvarivanja postavljenih razvojnih ciljeva. Funkcionisanje **Strateške osovine 3.** podrazumeva oblikovanje i usklađivanje operativnih alata i instrumenata za podršku ugrađivanju zelenih promena u sve aspekte lokalnog razvoja.

U tom smislu, **11 opcija za lokalne javne politike** predstavlja skup potencijalnih rešenja za usvajanje i primenu koncepta zelenog rasta razvijenog u formi lokalnog masterplana, pri čemu se pojedina od tih rešenja mogu razmatrati na različitim tačkama njegovog sprovođenja, u zavisnosti od tekućih političkih procesa i prioriteta same lokalne samouprave. Pri tome, ove opcije se **dotiču mandata** različitih organa i institucija širom lokalne samouprave, što zahteva akciju i saradnju između različitih aktera.

Kada je reč o očekivanim zelenim promenama **sa aspekta vremenskog okvira** - a pod pretpostavkom da se donese krovni, *masterplan*, te aktiviraju *Strateške osovine* sa pripadajućim javno-političkim *Opcijama* - situacija je sledeća:

- **Kratkoročno** posmatrano (period od 2 do 5 godina) efekti primene koncepta zelenog rasta ogledali bi se u osetnom poboljšanju kvaliteta života lokalnog stanovništva kroz: ekspanziju zelenih poslova; ubrzan rast cirkularne ekonomije, organske poljoprivrede, eko-turizma i kulturnog turizma; porast zelenih inovacija; poboljšan kvalitet i širu dostupnost javnih usluga; smanjen rizik od siromaštva i veću otpornost ranjivih grupa na događaje sa najtežim posledicama; ubrzan rast zelene infrastrukture.

- **Srednjoročno** posmatrano (period od 5 do 10 godina) očekivani efekti zelenog rasta su: prvi znaci zaustavljanja negativnih lokalnih demografskih trendova kroz dalje poboljšanje kvaliteta života, odnosno dinamičan rast pozitivnih promena u kvalitetu lokalnog rasta;
- **Dugoročno** posmatrano (period od 10 do 25 godina) očekivani efekti zelenog rasta su: prvi znaci preusmeravanja negativnih demografskih trendova kroz demonstriranje privlačnosti lokalnog načina života, promociju održivog kvaliteta života i izbalansiran društveno-ekonomsko-ekološki rast.